

HRY, HÁDANKY, PÍSNĚ A ŘÍKANKY

TĚLOCVIČNÉ HRY SLOVENSKÝCH CHLAPCŮ

Jak naši čeští chlapci, tak i mladí Slováčkové tělocvičné hry milují a malým pastýřům ovcí, kteří skoro celé léto na vysokých horách při stádech zůstávají, bývají jedinými. Na př. u nás v Čechách říkají „kotrmelce metat“ a na Slovensku v Trenčínské stolici *košúty prevracat*; — když naši chlapci „kola v povětrí“ dělají, tamější zas *kolesá lámajú*. — Hru na mič též dobře znají, ale mič jmenují *loptu* a lopatku k odražení miče, již naši chlapci palestru jmenují, oni *kampa* zovou. U nás volají chlapci při hraní: „Odraž palestrou“ — tam „*Daj kampu*“.

Na *pretěky* je, co u nás říkají „na dostíhanou, na honěnou“ hrát; chlapci postaví se jedním *šikom* (do řady), jeden ustanoví cíl, až kam mají běžet, a když na ně zavolá: *Pohnitě sa!*, dají se v běh. Někdy se také jeden s druhým o něco *staví* (vsadí) — jestli dříve cíle doběhne; obyčejně jde tu ale jen o slávu, tak jako při *pasování*, čemuž naši chlapci říkají také „chytnout se do křížku“. — Který v *zápasu* nepřemožitelný, má se nač pyšnit.

Slovenští chlapci umějí se též dobře *borit* (pěstmi nabírat), to však mnohdy neblaze končí, když v rozháranosti a dychtivosti po vítězství jeden druhého pěstí do žaludku uhodí, až se druh skoro bez sebe na zem svalí. Při zápasech a borení odhodí chlapci vrchní oděv, široké rukávy u krátkých tílek košil se vyhrnou až po ramena a tak se potýkají.

A kterakpak hbitě se umějí *vyrieštit* (vylézt) na stromy a po haluzích sem tam skákat jako veverky, jako u nás.

To ale málokdo dokáže, co jeden mladý valach z vesnice Valaskej (ve Zvolensku). Ten byl v takových to hrách mistr velmi silný a odvážný. Jedenkráte v dobré *vuoli*, dívaje se při pasení na mocný, velmi vysoký smrk, pravil druhým valachům, oč se s ním chtí stavit, že se na tom smrku *vydybí na hlavu* (postaví na hlavu). Žádný tomu nechtěl věřit, a bača sám řekl, že by se s ním chtěl *stavit* o berana a nové krpce, kdyby on to dokázal. — Valach neřekl nic, zaskočil do koliby a přinesl si ruční pilku; pak shodil čapku, huni, rukávy vyhrnul, sekerku i pilku strčil za pas a hajdy začal se *rieštit* pomalu na smrk. — Lezl výše a výše, kde mu haluze překážely, odsekával si je a jen malé zadrápky nechával, aby se měl čeho držet nohou neb rukou. Když byl již velmi vysoko, kde se kmen začal k vrchu oužít, milý valach se pevně nohama a rukou do haluzí *zapel* (zapjal) a pilkou začal svršek stromu podřezávat. Podřízna ho, shodil dolů; když se mu poštětilo, oddechl si, pak sekyrku a pilku pověsil na haluze, naplil si do dlaní, kříkl dolů na druhy, aby dali pozor, a než se tito nadáli, *vydybil* se na sříznutém vršku stromu *na hlavu*. Zůstali podívením nad tou odvážlivostí všickni zaraženi, když ale valach zase na nohy se postavil a vezma sekyrku a pilku dolů slézal, šel bača chystat toho berana a druzí čekali pod stromem, až odvážlivec šťastně dolů slezl. Tímto kouskem stal se onen valach známým v celém okolí.

Naši chlapci házejí rádi kamenem do cíle, slovenští svými sekyrkami čili valaškami, také jimi rádi nad hlavami pohazují, čili jak oni říkají, *zvítají*, poněvadž když sekyrku vyhodějí vzhůru, s velikou hbitostí a lehkostí se to stává, jako by se jim z ruky vyvrtla. Toto *zvítání* sekyrek nad hlavami je způsob při valašském tanci (*hajdukování*), kde tancuje vždy buď jen muž neb dva proti sobě. —

Přeskakování šibenic je velmi oblíbená hra. — Jsou-li při ruce, vrazí se do země na několik kroků jedna od druhé — dvě tyčky, které by měly při vrchu *rozpole*, totiž aby rozštípnuty byly jako vidle; do těch rozpol položí se příční tyčka hezky vysoko a šibenice je hotova. Nyní začnou zpívat:

*Hore, chlapci, nohavice,
preskakujtě šibenice!
Bystusvetě, na dva razy
popľuj ruky, nežlom vezy! —*

Popotáhna si nohavice a naplivna si do dlaní, jeden za druhým se rozbíhá a hop! přes šibenici jak kamzík. Který dobře přeskochí, je chlap; který uvázne, utrží posměchu. Nejsou-li tyče, narovná se choje, dřevců aneb i šatstva na hromadu a navrch se dá ještě klobouk a skáče se přes to.

Choi boky napravavat! zavolá jeden chlapec na druhého; ten přiskočí, postavějí se zády k sobě, jeden dá ruce za hlavu (*nazpak ruky*), chytne za sebou stojícího za rámě u samého paží a vyzdvihne ho co možná vysoko nad hlavu. Když ho pustí, udělá to ten zase onomu — a tak si někdy hezkou chvíli boky napravujou.

Síl vážit je také jedna tělocvičná hra pastevců slovenských. Jeden silný postaví se čtyrnožky (na ruce i na nohy) na zem; po boku sedne z každé strany jeden a ti dva položí mu nohy na hřbet, rukama ale chytne jeden nohy druhého, pevně se drží a tak se pomalu nahorů dolů převažují. Když ale spodní se natáhne, vážky zdvihnou koty vzhůru. —

Na bič hrajou rádi chlapci v Gemeru; a je to velmi těžká hra, při níž síly i hbitosti třeba. Pět neb šest nejsilnějších chlapců chytanou se za ruce a rozprostouce se

postaví se rovnou řadou. Ti dělají dřevce biče. Těch chytanou se zase chlapci, kteří jsou bičem (násadkou), a poslední na konci je *švihák*. To je vždy buď ten nejhbitější neb nejchytřejší, neboť jak na síle doleních (dřevce) záleží k rozpráhnutí se a zadržení, tak záleží na hbitosti šviháka, aby mrštným rozběhem udělal dobrou otáčku a bič nepřetrhl aneb sám daleko neodlétl a na nos nepadl.

Na *koridona* hrajou pastýři v Trenčínsku takto: Koridon musí být největší a nejsilnější; ten klekne na jedno koleno, na druhé koleno sedne si mu chlapec (již při hraní tom *beranami* jsou); koridon chytne ho okolo pasu a drží ho. Tomu chlapci na klín sedne třetí, tomu čtvrtý, pátý, až je jich dlouhý řetěz. Jeden druhého drží okolo pasu. Nyní se začnou pomalinku z jednoho boku na druhý kolébat, při čemž musí dát každý dobrý pozor, aby z klínu se nepošinul. To trvá tak dlouho, jak dlouho koridon vydrží klečet; najednou on ale svého berana pustí, nohu pod ním vytáhne a celý řetěz válí se smějící po zemi; když se seberou berani, honí koridona.

I

HRA NA PANNU

Tři chlapci se vyloučí. Jedno děvče je *panna*, ostatní její *hlídači*. Panna sedne, hlídači do půlkola okolo ní. Jeden z tří chlapců je *hlasatel*, jeden *Pardion* a jeden *Šalomoun*. Ti předstoupí před pannu a hlídače, hlasatel napřed, Pardion a Šalomoun trochu pozadu. Začne zpívat hlasatel jednotvárným hlasem:

*Jede, jede Pardion,
jede, jede Šalomoun,
jede, jede celé naše rytířstvo!*

Hlídači tímtež hlasem:

*Co žádáte, Pardione,
co žádáte, Šalomoune,
co žádáte, celé naše rytířstvo?*

Hlasatel:

*Vaši dceru krásnou
iako hvězdu jasnou;
ona má tři dvory
o devíti komorách.*

Hlídači:

*My vám ji nedáme,
my si ji necháme,
ona má tři dvory
o devíti komorách.*

Hlasatel:

*Poroučí se Pardion,
poroučí se Šalomoun,
poroučí se celé naše rytířstvo!*

Tak se třikrát opakuje. Po každém zpěvu hlasatel s Pardionem a Šalomounem odejdou. Když po třetí přijdou a hlídači *pannu* ještě dát nechtí, neporoučejí se, nýbrž přiskočí, *pannu ukradnou* a pryč s ní utíkají. — Hlídači je pak honí, a který chytne *pannu*, je-li děvče, musí být *pannou*; je-li chlapec, *hlasatelem*, a hra se znova opakuje.

2

PROPLÉTÁNÍ (PREVÍJANIA) VĚNCŮ

(Hra děvčat na Slovensku)

Děvčata chytanou se za ruce a udělají kolo čili věnec. Nejdřív se několikrát kolem zatočí, pak stanou na jednom místě, kolo roztrhnou, krajní dvě děvčata zdvihnou spojené ruce vzhůru a tak je drží *vozvysok*, tvoříce bránu. Nyní všechny ostatní, vždy *protisebně* stojící pár, tou branou procházejí, ale před branou se zase tak postaví musejí, aby se nový věnec tvořil, aby když starý rozvinut, nový již zavínut byl. Jak ze starého jen ty dvě děvčata bránu tvořící zůstaly vstoupí i ony v nové kolo a první dvě, co z kola byly šly a naproti nim stojí, musí novou bránu otevřít a opět se rozvinou. Tak se proplétají v největším pořádku a rychlosti, a když to je na louce aneb u větší prostoře v dědině, pěkné na ta děvčata podívání. Ve Valaskej, dědině to mezi Horní Lehotou a Breznem ve Zvoleňské stolici, zpívají při tomto proplétání děvčata následovně:

*Javor zelený,
šuhaj červený,
něchoď do lesa,
tam ta obesia;*

*načo тебе les,
sám sa ty obes
Vološinovej¹
Marieně na vez! —*

3

HRA NA NEVĚSTU

(Ze Zvolenskej stolice na Slovensku)

Tuto hru hrávají děvčata odrostlejší. — Schytí se za ruce a udělají kolo. Jedna stojí uprostřed. Děvčata začínou se pomalu točiti okolo ní a ona se v prostředku také točí a vrtí. Přitom zpívají monotonním hlasem:

*Haj, mamko, mamko,
iděme do poľa žat,
keď nažněme,
dovezieme
ti domu něvestu
bielu jako holubičku,
červenú jako ružičku.*

Jak to dozpívají, ta z prostředku běží, uchopí jedno z děvčat v kole stojících a začne s ní dokola tančiti; ostatní postaví se v páry a tančí za ní. — Za chvíli pustí jedna druhou a každá o sobě točí se a vrtí jak vřetánko, a zase

¹ Příjmení jednoho děvčete, kteréž se může měnit dle libosti.

schytlí se za ruce a postaví v kolo. Která při tom nena-
lezla páru, ta je *něvesta* a postaví se uprostřed. Nyní se
začnou ostatní opět okolo ní točiti a monotonním hla-
sem zpívati:

*Haj, mamko, mamko,
už sme nažaly,
něvestu sme dovezly.
Čo nám za to dáš?
Dáš nám, dáš
medíka (među) na koláč.²*

4

HRA NA KUŘÁTKO A JESTŘÁBA
(Ze Zvolenské stolice na Slovensku, a nejvíc hrají jen
děvčátka tu hru)

Vyvolí se nejdřív jestřáb, pak kvočna a ty ostatní jsou
kuřátka. — Kvočna začne kvokat a kuřátka se okolo ní
seženou a po zemi jako by zrnka hledala. — Jestřáb ne-
daleko sedí, kope jamku a ustavičně si říká: „Kopem,
kopem jamku.“ — Kvočna jej vidí, běží k němu a ptá
se ho: „A načo ti tá jamka?“ — „Vodu zvarit' (svažiti),“
odpoví jestřáb. — „A načo ti tá voda?“ — „Kuriatko
opariť.“ — „A kdě ti kuriatko?“ — „Těbe ho uchyt-
tím!“ — Vtom jestřáb vyskočí, chtě jedno kuřátko
uchytit, kvočna se ale za ním pustí, začne ho tlouci roz-

² Na Slovensku je více her, kde *jen* děvčata hrají; někde mají i jisté
doby, kdy hrají, jako na příklad v Dětvě (ve Zvoleni); tam děvčata svoje
hry jen v *postě* provádějí. To se jich sejde i do sta i víc, buďto na návsi,
aneb na humně; schytí se za ruce, chodějí dokola, rozličně se proplítají
a přitom zpívají monotonním hlasem někdy velmi staré, krásné písně,
do nichž zase jiné vplítají, aby to déle trvalo. *Kolovod* ten se obyčejně
končí jednou zvláštní písní. — Někdy se ty děvčata přes celou dědinu
a humna proplítají a pěkné je na ně podívání.

taženými rukami (jakoby křídly), kuřátka se rozpláší a jestřáb s kvočnou se honí, který kterého chytí. Jestli chytí jestřáb kvočnu, musí ona býti jestřábem, naopak zase on kvočnou.

5

HRA NA SVINKU

Na prostranné rovné trati (trávníku, pastvině) udělají si děvčata a chlapci, kteří chtějí hrát, jámu as jako malý kotlík, také ji jmenují *kotlič*. Okolo toho kotlíku nadělají tolik menších jamek, kolik je *svinkovců* (hráčů). Jediný zůstane bez jamky a ten je *sviniar*. Každý drží v ruce hůl, *sviniar* mimo hůl drží v ruce ještě i okrouhlý kámen a to je *svinka*. První *sviniar* zvolí se všeobecným usrozměním. Když vše připraveno, počne hra (*svinkati* aneb *hra na svinku* zvaná). Mimo *sviniara* vtekne každý svoji hůl do jedné jamky. *Sviniar* drží *svinku* a rád by ji buď přímo do kotlíku nebo do některé jamky hodil. — Ale to není snadno, pozornost je na *svinku* obrácena, a jak kterému do jamky přiletí, v okamžení holí ji odbije dále, druhý, komu do jamky padne, též tak rychle dále ji odbije, nechce-li být *sviniarem*; neboť kdo by ji rychle neodbil a jen o několik okamžení se opozdil, že by *svinka* v jamce ležeti zůstala, musí být *sviniarem*. — Padne-li *svinka* do kotlíku, rychle *svinkovci* z kotlíku ji vybíjejí, kdyby tam déle zůstala, než by deset napočítal, už by museli jamky přeměnovati. Mezitím co *svinkovci* *svinku* od jamky do jamky házejí a odbijí, *sviniar* obchází kolem a dává na vše pozor. Jak se který opozdí a jamku jen okamžení prázdnou nechá, *sviniar* přiskočí a vtekne mu do ní svoji hůl; ten, co zůstal bez jamky, musí pak býti *sviniarem* a *sviniar* stane se *svinkovcem*. Při této hře je potřeba veliké pozornosti, na všech stranách aby měli oči.

HRA NA PUKANKU

Při přšce hrají děti na venku rády pukanku. Užmolí a ulapkají kousky hlíny jako ořech veliké a ty hází zpozdálečí buď na vrata nebo na branky, kam se trefí, volající přitom:

*Pukanka, pukanka, pukanka,
daj nám, bože, slnca
do novyho hrnca;
veď ti ho my dáme,
kedě sa vyhráme;
príd na naše vrátka,
dáme ti kus, kus blátka —
púk!*

Přitom hodí uválenou hrudku na vrata, až se rozpleskne — pukne.³

7

VÁNOČNÍ HRA SLOVENSKÝCH CHLAPCŮ⁴

Osoby: Anděl, bača⁵, Fedor, Stacho, Kubo, valaši⁶. Pes
Zahraj.

(Fedor spí; anděl se objeví a zpívá:)

³ V Čechách malé děti po návších také tak hrávají o dešti; větší ale naznačí si třebas uhlem na vratech terč; bezové fukadlo také při ruce bývá, kulička z hlíny uválená se doň vloží, na samý kraj, foukne se, a již rozpleštěná leží kulička v terči neb vedle terče. Do bílých zdí střílet rodiče ale dětem netrpí.

⁴ Jmenovitě ve Zvolenské a Gemerské stolici se hra ta od vzrostlých chlapců provozuje.

⁵ Vrchní pastýř.

⁶ Pastýři ovec.

*Sem, sem, pastýri, k jesličkám Páně,
sem pospíchejte, kráde vítejte;
v městě Betlémě, v tom sprostém chlévě
zplodila panna krásného syna
a do jesliček ho položila. Gloria!*

(Anděl odejde.)

Fedor (se probouzí, mne si oči a kolem se ohlíží):
Kdžže to spievajú? Či to žiačkove, či to ptáčkove?

(Zpívá:)

*Chodil som, blúdil som
po betlémskych horách,
fujaru⁷ som stratil.
Kdo by mi ju vrátil,
drahně bych mu zaplatil,
taký dukát bych mu dal,
čo by zholo nič něstál. —*

Ale čo mám robiť? Či na brata Stachu volať? Hej, poď
sem, bratě Stachu, som u veľkom strachu!

Stacho (přiběhne): Preboha, bratku Fedore, čo voláš?
Asnáď ti zabehly ovce po horách?

Fedor: Ej veru zabehly, a či si ich něviděl?

Stacho (zpívá):

*Ej tak sa mně počalo chutně spáti,
že sa mně něchcelo hore vstáti,
ptáčkove spievali, kukačky kukaly
pri salaši! —*

A keď som sa prebudil, taká jasnosť mňa zašla, že som
nič něviděl.

⁷ Píšťala pastýřská.

Fedor: Ej bratě Stachu, něznám, čo máme robiť?

Stacho (zpívá):

*Puojděme my za šuhaji,
čo na horách prebývají.*

Fedor: A či si něviděl dakdě nášho baču?

Stacho: Tamhľa sa poza búčky vlečie a plno syra v cedile⁸ vlečie.

Fedor: Choď preňho!

(*Stacho* jde k bačovi a bača s ním se vrací; za nimi přichází Kuba, pískaje na fujaru, a pes Zahraj chodí okolo, jako by ovce za ním hnal. Když přiženou, dělá *Fedor*, jako by košiar⁹ otevřel, a Kuba, jako by tam ovce vehnal.)

Bača: Keď sme sa tak poschodili, dlho sa něobmeškávajme, ale si posedajme a napime sa z tohoto kulača (vytáhne kulatou láhev z dyní) a zajedzme z tuteho chliebca ovseného, tri dni, tri noci na mraze pečeného. — Na zdravie ti, Fedorko! Na zdravie ti, Stachajko! Aj těbe, Kubo! (Když všem třem připije, podá láhev *Fedorovi*.)

Fedor: Eh, bodaj babu vlci zjedli, čo tento trunk varila! — (A otrásaje se, podá druhým.)

Bača: No keď sme sa napili, najedli, políhajme trochu spať, bystrý *Fedor* budě ovce pást.

(Všickni ulehnou na zem a dělají, jako by spali.)

Fedor (obchází chvíli košiar, potom se zastaví a povídá): Tri dni, tri noci som něspal, musím si za málo pospať a na Zahraja ovce zaněchať. No, nože hlídaj, starý pes! — (Lehne a usne; pes obchází košiar. Objeví se po chvíli *anděl* (a zazpívá):

⁸ Vlněná taška, co se na hřbetě nosí.

⁹ Proutěná ohrada, do níž se ovce k dojení a na noc zavírají.

*Vstávejte, valaši, vstávejte,
ovečkám pokrmu dávejte,
oznamujem vám vesele,
že se narodil syn Boží
v Betlémě, na slámě!
Gloria in excelsis Deo! —*

(Anděl zmizí; Fedor zaslechne hlas andělův, vyskočí a volá:)

*Vstávaj hore, bača náš,
narodil se pastýr náš! —*

(Bača i valaši vyskočí; Fedor povídá, co byl slyšel, a radují se všickni a začínou zpívat:)

*Dobrý pastýr se narodil,
nás ovečky vyslobodil,
radujtě se, valaši,
na betlémskom salaši.*

Bača: Keď sme vyspievali, puojďeme na oferu k Jezuškovi. A či ty, bratě Stachu, znáš cestu do Betléma?

Stacho: Zním.

Bača: A ty, Fedorko?

Fedor: Zním.

Bača: A ty, Kubo?

Kuba: Eh veru znám.

Bača: A ty, starý Zahraju?

Pes: Ako by ja něznal, moja hlávka stará, múdra, v děviaticich školách vycvičená.

Bača: Nuž dobre, ale keď my k Bohu puojďeme, čože my mu vezmeme?

Stacho:

*Ja mu vezmem jablčko,
ako moje srdiečko!*

Bača:

Čo ty, Fedor, čo ty dáš?
A ty, Kubo, čo pridáš?

Fedor:

Ja dám mlieka na kašu,
aj syra zo salašu.

Kuba:

Ja mu vezmem barana,
čo ho něžje¹⁰ do rána.

Bača:

Ja dám syra tri hrudy,
aj žinčice¹¹ tri sudy,
jemu, Pánu našemu,
z panny narodenému,
ešte k tomu klobásu,
čo ho triráz opášu.

(Odeberou se tedy do Betléma; když přijdou do chléva k jesličkám, kleknou, dary složí a bača začne:)

Daj Buoh šťastia, Paněbože malučičky, kdě si sa vzal v tejto puste maštaličke?

Ja som bača z Rimavskej Soboty,
něnaučil som sa žiadnej roboty,
len búčky, smrečky preskakovať
a na salašu ovce pásat.
Ale keby si sa do mojej koliby¹² nadaril,
dobře by som ta opatril.

¹⁰ Nesní.

¹¹ Ovčí syrovátka.

¹² Obydlí pastýřů na salaši.

Ohníka by som ti zavatril¹³,
a keď by si mňa poslal,
ta¹⁴ by bežal,
a ty by si, bystubohu¹⁵,
v kolibe ležal.

(Potom vstane bača a začne hajdukovat¹⁶ a valaši s ním.
— Když potančí, pokloní se, odejdou a je konec hry.
Potom ale ještě domácím, kde hru provozují, přejí):
„Poněvadž nám milý Pánbůh ráčil dáti a dočekati Krista
Pána narození, teda vám všem přejem zdraví dobrého
a štěstí stálého a po smrti aby sme se s Jezuškem radovali
a pesničky s anděly k jeho chvále prozpěvovali. — Sláva
na výsosti, pokoj ľuďom dobre vůle! Pochválen buď Je-
zus Kristus!“ —

(Po tomto přání je domácí obdarují a oni jdou o dům
dále.)

¹³ Ohně nakladl; *vatra* — oheň.

¹⁴ Místo *tam*.

¹⁵ Zvláštní výraz slovenský jako u Čechů „*přisámbohu*“.

¹⁶ Tancovat od země, jakž jen valaši tancovat znají.

H Á D A N K Y

I

V bielom som sa narodila,
v zelenom som rástla,
něraz si na mně oči
naša chasa pásla.
Teraz som v rúchu červeným,
ale srdcom kamenným —
a preca starí i mladí
majú ma radi. (Čerešně — třešně)

2

Němá dušu ani těla, a každý děň k Bohu volá. (Zvon)

3

Beží, beží, nězaleží, němá nohy, ani vuoz, ani saně, preca
nikdy něustaně. (Čas)

4

Otěc má 12 synov, 52 vnukov a 365 pravnukov. Každý děň
umrel mu jeden pravnuk, každých siedmich dní jeden
vnuk, každý mesiac jeden syn, a keď všetcí umreli, umrel
i on sám. Čo to bol za otca? (Rok)

5

Kdo ho zbačí (uvidí),
nach ho potlačí;

kdo ho chce chovať (držet),
musí se varovať,
dávaj mu hlúpo,
a to jen skúpo,
ak mu dáš masť (sádlo),
budě ti rást',
keď nĕrastie, budě krásť,
budě zbíjať,
mečom okolo hlavy svíjať,
z domu ťa vypere,
všetko ti pred očima zežere. (Oheň)

6

Letí, letí do hory,
samo k sebe hovorí;
má očičká račie
a krídeľká ptáčie. (Včela)

7

Šilo, bodilo,
po vodě chodilo
a nikdy sa nĕnamočilo. (Slunce)

8

Sto prstov, peť krstov, štyri duše.
(Pohřeb, když čtyři nesou mrtvého)

9

Čierno je, nie je zem; bielo je, nie je snĕh; zeleno
je, nie je tráva; má chvost, nie je krava. (Straka)

Hora (les), pod horou pole, pod poľom studničky, pod studničkami smrky, pod smrky jedly, pod jedly kaky, pod kaky kleky, pod kleky ťapy.

(Člověk: vlasy, čelo, oči, nos, ústa, břicho, kolena, šlápeje)

Ako ďalekože muože zajac do lesa zabehnúť?

(Do polovice, pak běží z lesa)

Zajac cez pole zabehá, pod ním samá diera, a preca do žiadnej nĕupadně. Ako je to? (Přes strniště)

Štyri mám nohy a štyri rohy, někráčam nohami, několem rohami. Čo na mňa naložíš, musím niest, zo mňa žiješ a mně nědáš jest? (Jestli se hned neuhodne a je to u stolu, dodá se:) Stojím ti pred nosom, a eště něvieš, kdo som? (Stůl)

Hora (les) hučí, baran blečí a kuoň ťahá.

(Housle, struny a smyčec)

Letí, letí, krídla němá, sadně na zem, nohy němá.

(Sníh)

16

Dvaja bratia zpoza jedného breha hľadia, ale sami seba
uzrieť nemožu. (Oči)

17

Štyria bratia po svetě sa naháňajú a dohoniť sa nemožu. (Kolesa)

18

Do čoho nemože dieru vyvrtať? (Do vody)

19

Mám ja takého vola, čo se do stajně zmestí, iba jeho
rohy nie. (Nebozez)

20

Děsiati bratia chodia; jedných peť chodí po cestě a tí
sú vždy suchí, druhých peť chodí popod strechu a tí sú
vždy mokří. (Deset prstů při předení)

21

Čierny do kúpeľa, červený z kúpeľa. (Rak)

22

Kdě Pánbuoh eště něbol? (Na sídělě)

23

Dobre som něpadol od divu, náš otěc mně ukázal na
myši pašť živú, či stě vy ju eště něviděli? (Kočku)

Dolu stojí, dve má nohy; hore stojí, dva má rohy; na rohy si naberá, človek na ňu pozerá: keď na rohy nabere, človek jej to všetko pobere.

(Vidlička. Pri jídle dá se dobre povídat)

Jedno beží, druhuo leží, tretia se díva, štvrtuo se kýva.

(Potok, kámen, tráva a strom)

Keď sa otec tamto smeje
a tu matka slzy leje:
panna dcéra v takie časy
sedmorakej krásy pásy
oblieka si.

(Duha)

Vyjdi na mňa, očesaj mňa, len mňa něuraz, dám ti druhý raz.

(Strom při česání ovoce)

Po hore (lese) sa túlalo, šilo, bodalo, i tam sa najedlo i domov donieslo.

(Ježek)

Cez (přes) celý svet je dlhé, a kura to překročí.

(Kolej)

Stojí pniček v hore, sem a tam sa kýva; na tom pničku hrnok, na hrnku pokrývka, a pniček sa kýva, pokrývka něspadně — kdo mi to uhádně?

(Makovice)

Dvere neotvorí, oblok nevyborí, ani nežaklope, ani sa neohlási; preca prídě dnuka (dovnitř); i svetlo rozsvieti i zas ho zahasí, kedy chce vyletí a žiadna lidská ruka ho neulapí. *(Slunko)*

Keď som živá, živých chovám, keď som mŕtva, mŕtvych nosím, od živých nosená bývam. *(Máry)*

Opýtal sa Čuchoň Cvrkana, či je doma Hopcup?
(Myš, cvrček, kočka)

Čo se nikdy nězděrie? *(Díra)*

Na zemi stojí lípa,
na lípě leží konopa,
na konopě stojí hlína,
v hlíně leží zelina;
na zelině leží vůl,
a cože je to?
(Stůl lípový, na něm ubrus konopný, na ubruse mísa, v ní zelí a na zelí hověžina)

Bol jeden strom, na tom strome 12 konárov (větvi), na každom konáre 4 hniezda a v každom hniezdě 7 mladých. Kdo to? *(Rok)*

PÍSNĚ A ŘÍKANKY

I

Pásli ovce valaši
pri betlemskom salaši.
Hajdom, tydlidom,
tydlidom, tydlidom.

Anděl se im ukázal,
do Betlema jít kázal.
Hajdom, tydlidom,
tydlidom, tydlidom.

Vstaňte hore a choďte,
Pána Krista najděte.
Hajdom, tydlidom,
tydlidom, tydlidom.

Najděte ho v jesličkách,
ovitého v plienočkách.
Hajdom, tydlidom,
tydlidom, tydlidom.

Maria ho kolembá,
a Jozef mu tak spieva:
Hajdom, tydlidom,
tydlidom, tydlidom.

Na husličkách ju, ju, ju,
a na gajdách du, du, du.
Hajdom, tydlidom,
tydlidom, tydlidom.

Cintërim, cintërim, tá nová ohrada,
 veď mi už v ňom leží tá moja porada,
 veď mi už v ňom leží, veď mi hor nëvstáva,
 veď sa nëopýta (neptá), jak sa jej dcéra má.
 Jak sa jej dcéra má, jak sa opatruje,
 po cudzej cudzinë len sa oplakuje.
 Koby ja som mala krídla za sokola,
 veď by obletëla cintërim dokola,
 nikdë by nësedla, len na moj' mamky hrob,
 vypoviem vám krivdy.
 Aleže ja nëmám krídla za sokola,
 nëmuožem obletať cintërim (hřbitov) dokola.

3

Trebárs som chudobný,
 ale bárs som dobrý;
 ak nëmám peňazí,
 napijem sa vody.

4

Za Váhom, za Váhom, na tej šachorinë,
 tam som sa raz vyspal ako na perinë.

5

Dolina, dolina rozmarinou vonëj,
 rozpustil šuhajko vrané konë po nëj,
 rozpustil, rozpustil, nëmoh ich polapať,
 sestričko má milá, chojže mi pomáhať!

Dobre ja poznávam, kotrý je mláděněc,
 kotrý sebe chodí jak ružový veniec.
 Dobre ja poznávam, kotrá je děvuška,
 kotrá sebe chodí ako lastovička.

Ja biedny žebráčik,
 muoj priateľ mesiačik,
 priateľka palička (húl),
 stodola kapsička.

Prahy, mosty, stromy,
 to sú moje domy,
 smrti se něbojím,
 o pohreb něstojím.

Straka a sýkorka

Straka rehoce
 v Čiernom Potoce,
 syn sa jej žení
 na Dolnej zemi.

„Aké má šaty?“
 „„Dlhé po paty,
 sukničku zlatú,
 hlavu kochlatú.““

„Koho si bere?“
 „„Sýkorku Dorku.““

„Kdě hu povezú?“
„Do RuĹomberku.““

9

Skřivan zpívá na Slovensku:

Hotuj biĉe,
pohoniĉe,
sej, sedliaĉku, sej!

Ori, ori, sedliaĉik,
ak ňebudĚš orati,
budĚš na rok Źobrati.

KdyĹ se skřivan přímo do oblak nese, křičí za ním děti:
NĚsiem Bohu svieĉku!

10

Strnad volá:

Zle, zle zle, zle bez dětí;
keď (kdyĹ) vychováš, uletí.

11

Napodobení Źabích hlasů

NĚkolik dětí kuĉká a ňĚkolik jednostejným hlasem
řiká:

Umrelo nám troje dětí,
kdoĹe budĚ nariekati:
i ty i ja i Źofia,
i tá naša susedkyňa

a žáby jen kuňkáním přikvakují; což se, když to děti
dobře umějí, jako žabí koncert poslouchá.

Děvčenské

12

Ako je to peknuo, keď dve-tri spievajú,
jedna druhej sebe notky dodávajú.

13

Němám hrdělenka, ako som mávala,
keď som zaspievala, horička sa lámala (les se rozlehal).

14

Jakože nám budě, moja milá sestra,
cez tú našu roľu puojdě hradská cesta.

15

Těčie voda podľa vody,
puojděme my na jahody;
jahody se nězrodily,
nadarmo sme se nachodili.

Chlapecké

16

Aj, Jezúšku, spáso naše,
choj ty s nami na salaše,

na salaších dobre býva,
biele se tam vínko píva:
aj, Jezúšku, spáso naše,
choj ty s nami na salaše.

17

Vezmi, sestra, vezmi sáček,
puojdeme my na ryby;
niže mlyna je vrbina,
tam nám rybka něchybí.

18

Pesničanky moje, ako vás zabudněm,
naspodek do truhly ukladač vás buděm.
A tú najpeknějšiu na sám vrch ja si dám,
keď ma kto vybije, tu mu ja zaspievam.

19

Ovce, milé ovce,
mátě zlaté zvonce;
prec vás pást něbuděm,
něch vás pasie, kdo chce.

20

Lepší je Prešporek něž Trnava,
lebo je v Trnave voda malá.
Ako to vieš, že je malá?
Sama mi kráľovna povedala.

Eja veru, něbuděm u Hlinčan obývat,
majú kalnú vodu, němuožem ju pívat.

Ptáčku, sokolíčku, ič tam na pole,
a jak sa tam něnazobáš,
príd k mej stodole.

Tmavá nuocka, tmavá, zle po ňu choditi,
kdě jamy, kdě vršku, něviem kdě stúpiti.

Šavník, milý Šavník, čože za dědina,
němáš tam kostola, ani toho mlyna,
ani toho mlyna, ani len tej píly,
kam stě sa poděly, vy šavnické víly!

Eja veru, valaše, něpúščaj na naše,
lepšia sa naše paše něž vaše salaše.

Horičko Cisova, čož si ošumela,
ako by si nikdy zelená něbola!

Eh, veru smo boly
 tri vlastnie sestričky,
 eh, veru smo se rozešly
 ako lastovičky:
 jedna je za Váhom,
 druhá za Dunajom,
 tretia si vandruje
 za — — — — .

Eh Kysuca, Kysuca, tá bystrá vodička,
 sebrala mi stroje s mojho koníčka.

Eh veru, mlynaria, prečo němelietě,
 prečo sebe od huor vody něženietě?

Rudo, rudo, rudofúsy,
 viděl si tam naše husy?
 Viděl, viděl, jedným očkom,
 čo sa pásly za potočkom.

Keď som bol malučký, malučičký,
 pásol som koníčky u vodičky:
 chytali ma, lapili ma,
 že som bol malučký, něchali ma.

32

Kršiak
(káně)

Kršiak letí, nemá děti,
a my máme, nepředáme;
choj na horní koniec,
tam veľa (mnoho) kureniec (kuřat).

33

Hájičok, hájičok,
zelený hájičok:
kdože těba rozveselí,
keď tie ptáčky uletěli.

34

Nědobré je víno dětom,
lepšia je im kaša s mliekom.

35

Pásla som Belenu
za sukňu zelenú;
Belenu predali,
sukňu mi nĕdali.

36

Keď som bol maličký pacholíček,
stúpil mi koníček na malíček;
ach bože, bože, šak ma to bolí,
šak sa mi to už snáď nĕzahojí.

334

37

Hodmo, bodmo se bojuje,
hodmo, bodmo se raní:
hodmo, bodmo se bojuje,
hodmo, bodmo se bráni.

38

Fialinka tichá,
v skrytě libě dýchá.

39

Povedala sova, že je ona vdova,
že něpuojďe za muž, kreme za sokola.
„Moja milá sova, to by bol veľký krik,
keby ja tĕba vzal; dobrý tĕbe kuvik.“

40

Pod naším okienkom zima lebo mráz,
zamrzla studienka, něni vody raz.
Vezmi sekerečku, prerub studienečku,
budĕ vody zas.

41

Eh veru už tuším, že maširovať musím
od svojej rodziny do cudzej krajiny.
Porúčam na Boha tunajšie (zdejší) chodníčky,
něbudú ztaď chodiť na rok mé nožičky.
Eh budĕm, kdĕ budĕm, Boha chváliť budĕm,
na jeho dobrotu nikdy nězabudněm (nezapomenu).

335

Kukulienka kuká, že by jedla mlieče¹⁷,
 a muděk jej mudká, že sa jej to vlečie;
 kukulienka kuká, že by jedla huby,
 a muděk jej mudká, že sa jej to hubí.

Malý koledníček

Ja malý žiačik
 spievam ako ptáčik,
 na tieto sviatky
 ráč vám Pánbuoh dati
 šťastia a zdravia
 ako ľudia vravia¹⁸.

(Když ho nechají čekatí, zazpívá:)

Odbavtě mňa, oziabe mňa,
 prídě vietor, uchyťí mňa,
 ak mně nemátě čo dati,
 nach vás Pánbuoh obohatí.

Ukolébkavy

Huli, beli, usni, prídu za tēbú sny,
 oj sničky, do hlavičky, od tvojej mamičky.

¹⁷ Druh hub.

¹⁸ Praví.

Holusky, belusky, očima něbluskni,
keď očima bluskněš, něskoro usněš.

Hajonky, hajonky, niet ti tu mamonky,
tá ti šla do poľa nakopať korenia,
těbe do kúpeľa, pánom do jeděnia.

*Slovenská matka aneb chůva
hraje si s dítětem takto:*

Navarila mamička kašičky:¹⁹
Podťě sem, podťě, moje dětičky!
Tomu²⁰ dala na mištičku,
tomu dala na paňvičku,
tomu dala na tanierik,
tomu dala na lyžičku,
tomu dala na vidličku —
a tomu najmenšiemu nič nědala,
ale mu prasiatko zaklala:
kvik, kvik, kvik!²¹

¹⁹ Přitom jede dítěti po dlani prstem, jako by míchala.

²⁰ Běře prst po prstu od palce do malíku.

²¹ Přitom zalechtá dítě pod krčkem.

*Slovenské dítě mluví k „pánbožkové
kravičce“ takto:*

(Česky slunéčko čili berunka.)

D. Pánbožková kravičko,
kam poletíš?

P. k. Kdě je moja mamička.

D. Kděže je ti mamička?

P. k. Zaletěla k Dunaju,
tam sa pasie po háju;
zaletěla k dúbrove,
tam sa pasie na tráve!

*Děti slovácké vidí-li lesního holuba
(hrivnák), takto mu zpívají:*

Chudý som, chudý,
na prutě sedím;
našiel som bobu,
hrivnáci zobú,
huk, huk, húk!

Na kavku (ve Slovensku) volají:

Kavky, kavky,
kdě letíte?
„Do Nového Mesta.“

Zarúbaná cesta
klúčom, povrazom.
Sedí baba za uhlo²²,
upadla jej lyžička
do sladkého mliečička.

51

*Když krávy jdou, zpívají děti aneb
matky malým dětem na Slovensku:*

Bečí, bečí „mú“,
jedna za druhú;
jedna něsie mliečko,
druhá těliatěčko,
tretia smetanu.

52

*Na Slovensku přimlouvají slimáku
(hleměždi), když ho děti chytí a v ruce drží:*

Slimák, slimák,
vystrč rožky
na paruožky,
ak něvystrčíš,
upečiem ťa,
zjem ťa.

53

Kukulienka kuká,
že sa hora (les) puká;

²² Za rohem.

jalovec sa smeje,
že sa zaoděje.

54

Kukulienko, kdě si bola,
žes tak dlúho někukala?
„Eh kuku, kuku, kuku,
seděla som na buku.“

55

A tam dole pri Bystrici
hudie vrabel' prepelici;
prepelica poskakuje,
že jej vrabel' muzikuje.

56

Poza humny straky, vrany orú,
liška plúži (vláči), zajac jej slúži.
A ovca žně; baran snopy viaže,
blcha skáče, na vuoz snopy hádže,
a veš lezie, do stodoly vezie.
Vrabci stoja, mlátiť sa stroja,
kohút veje, sliepka sa mu smeje.
Tri kačice cúdia (čistí) si pšenice,
kusá sviňa, ta vezie do mlyna,
potkan mele, myš mu mýto bere,
krava miesi, vuol jej vodu nosí.

Volání slovenské žnečky na slunce

Kolo, slunko, kolo, buď poludnia skoro²³,
 ešte slunko kolej, buď poludnia skorej.
 Sluňatěčko moje, postojže mi v miere,
 pokym²⁴ nėsbereme toto pole biele;
 sedaj, slunko, sedaj, rovenku si hledaj;
 kým rovenku najděš, už načisto zajděš.
 Zajdi mi, sluniatko, však mi ráno vyjďeš.

Mladý čas je dražší od čistého zlata;
 zlato se navrátí, nikdy mladé letá.

²³ Dříve.

²⁴ Pokud.